Frontera

Kapka Kassabova

Traducció d'Ariadna Pous

comanegra

TAULA

Mapa 10

Prefaci 17

frontera 23
La muntanya de la follia I 24

Primera part: La Strandja estelada 27
via pontica 29
La Riviera Roja 30
la strandja 37
El Poble de la Vall 40
agíasma 53
Tot comença amb una deu 54
txeixma 69
Un home desvagat 70
415 76
Acer al cor 78
klion (1961-1990) 83
La tomba de Bastet 85
aiguafreda 105
Pelegrins 106
expiació 113

Cent vint pecats 114
sozialistische persönlichkeit 120
Cavalcar el teló d'acer 121
zmei 143
La bola de foc 144

Segona part: Corredors tracis 155
tràcia 157
L'amic dels coloms 161
memleket 176
Una noia entre llengües 177
komxulak 194
Veure ballar un sacerdot 195
rosa damascena 207
Si ets sincer 209
corredors 219
Tothom passa per ca l'Alí 220
via antica 226
Històries del pont 228
fantasmes 236
Una història d'amor kurda 238
la font de la donzella de les cames blanques 249
La Caseta dels Pollastres 251

Tercera part: Els colls dels Ròdopes 265
rhodopaea, rhodopaeum, rhodopensis 267
El Poble de la Vida Eterna 270
la sentència 286
De camí a la llibertat 288
història de dos regnes 306
Drama 309
línia metaxàs 322

La muntanya de la follia II 325
agonia 336
L'hotel al capdamunt del món 338
ursus arctos 345
La deessa del bosc 346
tabac 358
La dona que va caminar una setmana 359

Quarta part: La Strandja estelada 367
lodos 369
Cap al riu 373
kaynarca 396
El monjo de la felicitat 398
etern retorn 410
La bona sirena 412
muhabbet 420
L'últim pastor 422
uroki 429
Desfer un encanteri 431

Agraïments i fonts 447

Primera part
LA STRANDJA ESTELADA

Tu també fugiràs, va dir el pastor.
I si em quedo aquí?
Si et quedes... Et dono un mes. I veus aquell roure?
És allà, que et penjaràs.

Gueorgui Màrkov, *Les dones de Varsòvia*

via pontica

En terra ferma, era una via romana que enllaçava el Danubi amb el Bòsfor. Al cel, encara és una ruta migratòria per a les aus. El nom de via Pontica prové del mar Negre, que antigament es deia Pontus Euxinus, el «mar acollidor». Però abans que el colonitzessin els grecs de Milet se'l coneixia com a Pontus Axinus, el «mar hostil», perquè era traïdor navegar per les seves aigües, i a les ribes hi havia pirates i bàrbars (és a dir, «no grecs»). Ovidi va viure un temps exiliat a la costa oest d'aquest mar, escrivint-hi *Tristia* i lamentant la seva sort entre els getes, una tribu de bàrbars (és a dir, «no romans») tracis:

> Aquí a les fredes costes de l'Euxinus m'estic;
> de nom Axinus, diuen els savis antics.

Pobre Ovidi, massa seriós per passar-s'ho bé. Des de la seva època, s'hi han anat succeint bàrbars i civilitzacions, i alguns encara hi són, però hi ha un fenomen pòntic que ha perdurat en el temps. Si aneu a les platges del sud-oest del mar Negre, on Bulgària i Turquia comparteixen una frontera invisible dins l'aigua, on els vaixells suren entre el Bòsfor i Odessa, encara hi podreu veure el cel eclipsat per cinquanta mil cigonyes que volen cap a Àfrica un dia qualsevol de setembre.

Però aleshores encara era l'estiu.

LA RIVIERA ROJA

L'estiu del 1984, les platges del sud de Bulgària. Ja hi havien arribat tots els animals voladors, inclosos els estiuejants: els que feien la mateixa fila que nosaltres, i també els exòtics de plomatge més clar, amb tovalloles de platja de colors cridaners i cert aire de vida dissipada. L'única cosa que enfosquia aquell cel tan càlid eren les afamades gavines que assaltaven les safatetes de plàstic d'alatxa fregida i ben salada, el peix que tothom endrapava.

Jo vaig aixecar la vista del meu llibre ple de sorra, *Martin Eden*, de Jack London, en què el protagonista decideix morir ofegat perquè esdevenir un escriptor d'èxit no tenia cap sentit moral en el món capitalista. El llibre que més m'agradava de l'autor era *La crida de la natura*, una aventura que s'acaba torçant... però quina aventura! Jo frisava per viure'n una, la que fos. En aquesta platja, si et posaves a nedar cap al sud, com feia el meu pare, que desapareixia hores senceres al mar, més enllà dels bancs de meduses gegantines, dels terrenys del càmping i de la platja famosa pels nudistes i altra gent bohèmia —i no per famílies domesticades com la nostra—, acabaves arribant a Turquia.

I, encara que Turquia es trobés a la mateixa riba del mar Negre, era a l'altra banda de la frontera, i tot el que incloïa la paraula «frontera», *grànitsa* en búlgar —fins i tot el so era espinós, com el *gra-gra* de les gavines—, era millor evitar-ho, això ho sabia fins

i tot jo. Per exemple, anar a l'estranger era anar «més enllà de la frontera», que era «passar-se de la ratlla» i un indret del qual ja no es tornava. De fet, dels qui se n'anaven i no tornaven se'n deia «no retornats». Se'ls condemnava *in absentia* i es feia que patissin les seves famílies en lloc seu. L'únic cas que em tocava de prop era el marit de la meva professora de piano, a qui no havia conegut mai perquè s'havia «passat de la ratlla». Era un dels centenars de músics búlgars que viatjaven a l'estranger a fer concerts i esdevenien no retornats. El preu que pagaven era el risc de no tornar a veure casa seva mai més.

Quan de mica en mica te n'adonaves, de per què la frontera era allà (per evitar que les persones com tu poguessin marxar), anava fent forat dins teu una mena de mal de frontera, com una indigestió, que ja no remetia. Aquell estiu tenia deu anys i ja era prou gran per patir les agonies de l'enamorament. L'objecte de la meva passió era un noi rosset una mica més gran que jo, que era allà de vacances amb els seus pares. Nosaltres veníem de Sofia, ells de Berlín, i durant dues setmanes de deliciós turment, ens vam espiar l'un a l'altre des de les respectives tovalloles, acompanyats d'aquella olor de crema Nivea i de desig preadolescent. Però la manca d'experiència era més que evident, i quan em vaig trobar a la cua dels gelats amb ell palplantat darrere meu, alt i daurat com un Apol·lo, no vaig ser capaç de recordar ni una paraula en rus —la llengua que compartíem— de les que m'havien ensenyat a escola. Quan la seva família se'n va anar, em vaig passar tot el dia plorant. És que estàvem fets l'un per l'altre, no en tenia cap dubte.

El que ningú dels dos podia saber llavors era que en aquella platja hi havia tot d'ulls espiant. La majoria es concentraven, com el glamur, al llegendari Club Internacional de Joventut que hi havia allà al costat; durant trenta anys el jovent cosit d'or del bloc de l'Est venia a fer-hi festa i a estarrufar-se en

concursos de bellesa, festivals en honor de Neptú i vetllades musicals a la platja. Això no eren platges normals i corrents; era la Riviera Roja, l'aparador del bloc comunista, dit amb les paraules paternalistes de Khrusxov, que estava convençut que «per a nosaltres, l'amistat amb els búlgars té una calidesa especial». Era aquí, doncs, on els alemanys de l'Est i de l'Oest, els noruecs, els suecs, els hongaresos, els polonesos i els txecoslovacs venien a divertir-se als complexos turístics de les Arenes d'Or i la Platja del Sol que havien sorgit com bolets als anys seixanta i que de seguida van esdevenir el sector més lucratiu de l'Estat. I és que tot plegat no deixava de ser turisme totalitari i pertanyia, doncs, a l'Estat, sorra inclosa. Nosaltres ens estàvem en una habitació que havíem llogat il·legalment a casa d'algú; era il·legal perquè només els hotels de propietat estatal podien fer negoci de manera legal. La nostra plàcida vila costanera es deia Mitxurin, en honor del biòleg rus que havia revolucionat l'agricultura. Amb el seu clima mediterrani, Mitxurin era escenari d'un peculiar experiment agrícola, a l'estil soviètic, en què els científics provaven de conrear eucaliptus i sureres, te i mandarines. La veritat és que en aquestes terres fèrtils ja s'hi feien nous i ametlles, figues i vinyes, però del que es tractava era de demostrar que el socialisme en estat de maduresa era capaç de controlar-ho tot, des d'una assignatura d'història fins al comportament dels microorganismes.

Aquest era un lloc on un de cada dos bàrmans estava al servei de la Seguretat de l'Estat búlgara, mentre que un «grup operatiu» d'agents del KGB, txecs i de la Stasi, entrenats especialment i disfressats d'estiuejants, no apartaven els ulls dels hedonistes. Entre els veïns de la zona, als alemanys de l'Est se'ls coneixia com «els sandàlies», perquè era vestits així, amb roba de platja i sandàlies, que a la nit fugien de la costa per endinsar-se al bosc ombrívol de la *gra-grànitsa*, el bosc de la Strandja.

Els qui no hi anaven a través del bosc tiraven per la costa, vestits amb roba de fer submarinisme, amb bots o matalassos inflables, remant cap al sud en direcció a Turquia, que semblava molt a prop, fins que els corrents els escombraven mar endins. A l'altra banda del mar Negre, aquest mar sense marees —un noranta per cent d'aigua anòxica sota la capa superficial oxigenada—, hi havia la Unió Soviètica.

Jo trobava a faltar el noiet alemany, sense adonar-me que aquell anhel meu es replicava en altres cossos a la platja que també buscaven algú —per passar-hi la nit, per mercadejar-hi, per fer intercanvi, per casar-s'hi. Per trobar una manera de travessar la frontera. Des dels seus inicis als anys seixanta, la Riviera Roja havia estat un mercat humà on el que anava més buscat no era tant l'amor, sinó la llibertat. I el preu més alt que podies pagar era amb la vida. I en molts casos va ser així.

Hi havia una llarga caminada entre la platja i la frontera amb Turquia, i el camí passava a través dels turons boscosos de la Strandja, que de vegades feien ombra, com si fos negra nit, als complexos turístics assolellats. Tot el que sabíem sobre la Strandja era que estava plena de rius, azalees i rèptils, i que als seus pobles s'hi feien uns rituals amb foc en què la gent caminava sobre les brases. Resulta que aquesta pràctica estava prohibida per l'Estat, llevat que es fes en uns llocs designats oficialment, com el Club Internacional de Joventut, on els qui caminaven sobre el foc comptaven amb l'aprovació de l'Estat, igual que els óssos lligats amb cadenes que ballaven per entretenir els visitants; eren óssos oficials. I per poder posar els peus a la Strandja, havies de tenir un permís oficial del Ministeri de l'Interior, que es deia *otkrit list*. Dit d'una altra manera, no hi podies anar.

—Com és que no podem anar a la Strandja? —vaig preguntar quan el noiet alemany ja se n'havia anat i els gelats ja no tenien el mateix gust.

—No se'ns hi ha perdut res —va dir el pare.

—El bosc és ple de soldats —va dir la mare.

Hi havia una tanca de filferro electrificada, tan extensa com la frontera mateixa. Els qui s'endinsaven al bosc topaven amb una advertència escrita en les dues principals llengües de la desesperació:

> внимание, гранична зона!
>
> ACHTUNG GRENZZONE!

Però si ja havies caminat prou lluny per llegir aquest rètol, després de nits i dies travessant el bosc viperí, per què hauries de voler girar cua?

Si la innocència és sentir que el món és un lloc just i segur, aquell estiu jo vaig començar a perdre la meva. Per què no podíem seguir la família alemanya fins a Berlín? Per què no podíem —ni nosaltres ni tampoc la família alemanya— anar fins a Turquia, que es trobava una mica més avall a la mateixa costa? Per què un alemany hauria hagut de sobrevolar la frontera en globus aerostàtic, tal com deia el relat apòcrif, si això no calgués? Doncs perquè vivíem en una presó a l'aire lliure. Un sentiment de revolta melancòlica va començar a germinar dins meu.

Al cap de sis anys, «els sandàlies» ja no havien de venir fins aquí per escapar-se; havia caigut el mur de Berlín. La nostra família va creuar la frontera, però no aquella, sinó una d'imaginària situada al Pacífic, de camí cap a una nova vida a Nova Zelanda, un indret definit per platges d'una altra mena.

Tornava a ser l'estiu quan hi vaig arribar, al cap de trenta anys.

A l'aeroport de Burgas, uns camps de vinyes resseguien la pista d'aterratge i l'aire desprenia olor de petroli i de sexe imminent. Havia volat des d'Edimburg amb una aerolínia de temporada,

en un avió ple d'homes tatuats i dones amb riures i maquillatges ben cridaners. Vaig trepitjar territori búlgar acompanyada de russos suats i exaltats, de joves escandinaus amb granissada, de famílies pal·lidíssimes procedents d'altres latituds septentrionals. Des d'aquesta efervescent ciutat portuària, els turistes consumistes europeus es traslladaven com si fossin carn envasada als trepidants complexos d'Arenes d'Or i Platja del Sol. La meva Riviera Roja s'havia convertit en un alegre infern del capitalisme global.

Amb el cotxe que havia llogat vaig passar pel costat dels colorits llacs de sal del golf de Burgas. Els crits mig ofegats dels pelicans, els corbs marins i els blauets; la flaire de les figues ben madures, de l'estiu polsegós, ardent, de la crema Nivea; les grues del port, i els vaixells gegants com si fossin ciutats immòbils. Aquí és on començaven els ombrívols turons de la Strandja.

Vaig agafar la carretera poc transitada que resseguia la costa i que havia vist feia trenta anys des del seient del darrere del nostre Skoda. Abans que la carretera es desviés cap a l'interior, em vaig aturar a l'últim poble costaner: el tranquil Mitxurin de la meva infantesa. Ara havia recuperat el nom antic, Tsarevo, i per un moment no el trobava al mapa, perquè per a mi sempre seria Mitxurin. Ja feia temps que havien deixat córrer els intents de fer-hi créixer eucaliptus i sureres, i ara hi tornava a haver les figues i vinyes, ametlles i nous de sempre. Als marges de la carretera que menava al poble, homes i dones seien en tamborets amb uns cartells escrits a mà: «Habitacions per llogar». Si això encara fos l'època de la Riviera Roja els haurien detingut per «pirates».

A tocar del port vaig menjar una plata de peix fregit. La canalla saltaven i xisclaven a l'aigua, i tot tenia regust de llàgrimes. Però jo havia vingut a veure la Strandja que abans m'era prohibida, i no el mar. Em vaig asserenar i vaig continuar la ruta.

La Strandja: t'adonaves que ja hi eres perquè de cop i volta el trànsit desapareixia i t'engolia el bosc. La carretera es tornava

irregular i es cobria d'un verd selvàtic, un verd de llacunes atapeïdes de molsa i de santuaris de roca megalítica que abans es feien servir per als cultes dionisíacs. L'únic trànsit que hi vaig veure va ser una parella de gitanos que em va passar pel costat amb un carro tirat per cavalls i que em van enlluernar amb un somriure de dents d'or, com si tot anés com una seda.

També hi vaig veure quatre cavalls negres sense sella trotant davant meu, que van arrencar al galop en sentir el soroll del motor. Llavors es van separar per deixar-me passar amb el cotxe i després van tornar a barrar el pas, com en una pel·lícula muda.

El meu destí era un poble de frontera situat al fons d'una vall; tenia pensat estar-m'hi un temps per explorar la regió. Empesa per aquella ambigua madeixa de carreteres i rètols mig torçats que apuntaven cap a la boscúria, em vaig acabar perdent. Quan vaig parar un moment enmig de la carretera deserta per agafar una ampolla d'aigua del maleter, vaig sentir el crec d'unes branques i em vaig acostar a veure què era; no és mai bona idea, fer això. Aquí al bosc, vaig sentir que se m'acostava alguna cosa per totes bandes. Eren tot de mosquetes, que se'm van ficar al nas i a la boca i, corrent cap al cotxe, de poc que no m'entrebanco amb un nus bellugadís d'escurçons. Em vaig tornar a posar darrere el volant amb les mans entresuades.

Més avall de la carretera s'obrien unes vistes despullades, era com una bufetada que et feia rodar el cap. Era un vertigen de vellut, un món fet de plecs, com si haguessis de tirar-t'hi de cap per sortir a l'altra banda de l'abisme.